

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

№ 2 (95) 2022

КВІТЕНЬ – ТРАВЕНЬ – ЧЕРВЕНЬ

Склад редакційної колегії науково-методичного журналу
«ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА»

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР, ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Нелля Ничкало – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Валентина Радкевич – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту професійної освіти НАПН України

Людмила Базиль – доктор педагогічних наук, доцент, учений секретар Інституту професійної освіти НАПН України

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Валерій Булгаков – кандидат політичних наук, доцент, директор ДВНЗ «Київський коледж будівництва, архітектури та дизайну», голова правління Громадської організації «Всеукраїнська асоціація працівників закладів І – ІІ рівнів акредитації»

Валентина Гордієнко – кандидат педагогічних наук, учений секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України

Інна Гриценко – кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійної освіти НАПН України (відповідальний секретар)

Роман Гуревич – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології та підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Юрій Зінковський – доктор технічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, професор кафедри конструювання та виробництва радіоапаратури Національного технічного університету України «КПІ» імені Ігоря Сікорського

Тетяна Іщенко – кандидат педагогічних наук, професор, директор Державної установи «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти» МОН України

Петро Коржевський – начальник Управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації

Катерина Мірошніченко – президент Всеукраїнської асоціації працівників професійно-технічної освіти

Василь Петрович – директор ДНЗ «Київський професійний коледж з посиленою військовою та фізичною підготовкою»

Людмила Шевчук – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Науково-методичного центру професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області

Ольга Щербак – доктор педагогічних наук, доцент, член-кореспондент НАПН України, директор Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона Макаренка, керівник Українського аналітичного центру професійної освіти «Національна обсерваторія»

Франтішек Шльосек – доктор педагогічних наук, професор Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві, голова Наукового педагогічного товариства «Польща – Україна», іноземний член НАПН України

Ірина Шумік – кандидат наук з державного управління, генеральний директор Директорату професійної освіти МОН України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ,
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
Виходить чотири рази на рік. Заснований у 1997 році
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія KB № 23535-13375ПР від 31.08.2018 р.
Схвалено вченою радою
Інституту професійної освіти НАПН України
(протокол № 7 від 30.05.2022 р.)

Передплатний індекс 48764

ЗМІСТ

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Ничкало Нелля. Професійна освіта у 30-літній історії НАПН України..... 2

У ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ АСОЦІАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
Мірошніченко Катерина. Героїчні будні професійної освіти в умовах
воєнного стану: нові підходи до навчання і виховання 6

ІННОВАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Нестеренко Галина. Дуальна форма навчання: проблеми
і переваги впровадження 10

Усік Ірина, Рибак Олена. Технічні інновації як інструмент
удосконалення освітнього процесу 12

Падалка Юлія. Розвиток креативності та професійної
компетентності майбутнього працівника сфери обслуговування 16

ФАХОВА ПЕРЕДВИЩА ОСВІТА

Ходякова Марина. Використання програмного комплексу САПР
«Julivi» у підготовці фахових молодших бакалаврів 18

ВИХОВАННЯ

Демен Тетяна. Морально-етичне виховання учнівської молоді
у гуртожитках закладів професійної освіти 21

Карпенко Ліна. Особливості виховної роботи в аграрному ліцеї 23

Матвієнко Сергій. Діяльність літературно-драматичного гуртка
«Крила» в умовах дистанційного навчання 26

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

Поклад Світлана. Підтримка психологічного благополуччя учасників
освітнього процесу в умовах пандемії 29

Дубина Лариса, Забаровська Світлана, Поклад Світлана. Інклюзивне
освітнє середовище для навчання осіб з особливими освітніми
потребами 32

СПІВПРАЦЯ З РОБОТОДАВЦЯМИ

Гончаров Едуард. Організація роботи наглядових (піклувальних) рад
у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Донеччини 35

Могильницький Микола. Партнерство закладів професійної
(професійно-технічної) освіти зі стейкхолдерами 39

Василиненко Віктор. Трансформація професійної освіти регіону 42

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ

Ткаченко Михайло. Освітньо-інформаційний центр професійної кар'єри 45

Сидоренко Роман, Маховка Вячеслав. Популяризація робітничих
професій у соціальних мережах 47

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Сліпчишин Лідія, Гевало Василь. Професійно-художня освіта:
проблеми і шляхи їх розв'язання 50

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

Головешкіна Тетяна. Співпраця з американською благодійною
організацією Sublimitas 53

Пеховка Максим. Проект EdUP в умовах DIGITAL освіти 55

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Ткач Наталія. Інноваційний досвід професійної і загальноосвітньої
підготовки здобувачів освіти 58

ВІТАЄМО

Вітаємо із захистом дисертацій 60

ХРОНІКА

Базиль Людмила. Наукова платформа модернізації професійної
і фахової передвищої освіти 61

© Усі права захищено. Жодні частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути скопійованими чи відтвореними в будь-якій формі і ніякими засобами – ні електронними, ні фотомеханічними, у тому числі й ксерокопіюванням, записом або комп'ютерним архівуванням, без письмового дозволу видавця.

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори. Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення прийнятих до друку матеріалів. Рукописи не повертаються. У разі використання матеріалів посилання на журнал є обов'язковим.

© «Педагогічна преса», 2022
© «Професійна освіта», 2022

УДК 377.1:7

ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЯ ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Лідія СЛІПЧИШИН, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення і комп'ютерної графіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, м. Київ;
Василь ГЕВАЛО, директор ДНЗ «Художнє професійно-технічне училище імені Й.П. Станька», смт Івано-Франкове, Яворівський район, Львівська область

Проаналізовано сучасні виклики, що впливають на функціонування професійної освіти в Україні. Виокремлено проблеми професійно-художньої освіти, яка зорієнтована на збереження культурної спадщини і створення культурних цінностей. Обґрунтовано необхідність виваженого підходу до її функціонування, а також визначено можливі шляхи розв'язання її проблем.

Ключові слова: ринок праці, професійно-художня освіта, культурна спадщина, культурні цінності, заклад освіти, фахівець художнього профілю.

Lidia SLIPCHYSHYN, Vasyi GEVALO VOCATIONAL EDUCATION: PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Modern challenges that affect the functioning of vocational education in Ukraine are analyzed. The problems of art vocational education as its important component, which is focused on the preservation of cultural heritage and the creation of cultural values, are highlighted. The necessity of a balanced approach to its functioning is substantiated and also possible ways of solving its problems are identified.

Keywords: labor market, art vocational education, cultural heritage, cultural values, educational institution, art specialist.

Наше життя складається з різноманітних сенсів, одним з яких є причетність до світу національної культури. Як зазначено в Аналітичній доповіді про мистецьку освіту в Україні в XXI столітті [1, 44], вона є важливим складником метасистеми культури і передбачає ступеневу підготовку відповідних фахівців, у тому числі і в системі професійної (професійно-технічної) освіти (далі П(ПТ)О). Багатовекторність і багаторівневність мистецької освіти забезпечується функціонуванням конкретних типів професійних закладів освіти, кожен з яких має своє завдання. Провідними завданнями мистецької освіти є активізація творчого потенціалу студентів та формування мобільності майбутніх фахівців як здатності адаптуватися до потреб культурної практики, спираючись на власний досвід у різних видах художньої діяльності.

Проблеми ринку праці тісно пов'язані з системою підготовки кадрів для нього, яка, наразі, підпадає під вплив світових і модних трендів. В економічному аспекті за останнє десятиліття ситуація погіршилась особливо, на що вплинули, передусім, такі основні об'єктивні причини: демографічний спад, політична нестабільність, переорієнтація національної економіки на інші ринки, міграційні процеси. Станом на 2018 рік за період 1991/1992 – 2016/2017 н.р. кількість учнів в Україні зменшилась на 3 млн 256 тис. Аналіз проблем регіональних ринків праці та ініціатив, домінуючих трендів, здійснений І. Ткачук [3], дав підстави автору дійти висновку, що сис-

© Сліпчишин Л., Гевало В., 2022

темою професійної освіти мають опікуватися регіони, спираючись на регіональні замовлення і стратегії їх розвитку.

У контексті реформування системи професійної освіти потребують розв'язання проблеми неефективного формування регіонального замовлення, тривалого недофінансування, невідповідності законодавчого і нормативного підґрунтя розвитку цієї сфери освіти, відсутність організаційно-правового забезпечення створення центрів професійної досконалості. У проєкті Концепції «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 р. (розпорядження Кабінету Міністрів № 419-р від 12.06.2019 р.) передбачені інструменти, здатні підвищити ефективність функціонування системи підготовки робітників, яка забезпечується співпрацею закладів професійної освіти, місцевих органів виконавчої влади і самоврядування та бізнесу. Створення 25 регіональних рад спрямоване на формування пропозицій щодо зміни мережі закладів П(ПТ)О, їх фінансування, визначення напрямів і обсягів підготовки кадрів, орієнтуючись на регіональне замовлення. Водночас спостерігається ситуація, коли місцеві органи створюють «штучні» перешкоди, зменшуючи контингент, не погоджуючи замовлення, дорікаючи за витрати по утриманню, що порушує конституційне право громадян на здобуття освіти [4, 5–6].

Така ситуація вплинула на всю систему освіти, однак найбільше постраждали ті освітні заклади, у яких відбувається відбір учнів за здібностями (мистецькі освітні заклади). Тому в процесі

модернізації системи П(ПТ)О важливо врахувати цю особливість і створити умови для збереження художніх закладів, тим більше, що багато з них виникли в місцях осередків народних промислів і ремесел із давніми традиціями.

Одним із очікуваних результатів модернізації є оптимізація закладів, що дає можливість акумулювати державні кошти, використати їх з більшою віддачею та, водночас, задовольнити регіональні потреби у робітничих кадрах. Але як бути з багатьма художніми ремісничими професіями, які на межі зникнення в системі П(ПТ)О («Вишивальниця», «Різьбяр», «Ткач художнього ткацтва», «Вітражник» та інші)?

Нами було проведено моніторинг художніх закладів системи П(ПТ)О та непрофільних закладів, де готують фахівців художніх професій (Реєстр суб'єктів освітньої діяльності), а також сайтів регіональних НМЦ П(ПТ)О. Станом на 2022 рік в Україні 15 художніх закладів системи П(ПТ)О, здійснюють підготовку фахівців художнього профілю. Це означає, що в них художній профіль мав би бути провідним стосовно технологічного. Було встановлено, що для окремих фахів підготовку фахівців із художніх професій здійснюють: «Різьбяр по дереву і бересті» – 20 закладів, із яких 7 – це художні училища, 3 – міжшкільні навчально-виробничі комбінати (всі в Івано-Франківській області, багатій на деревину), решта – заклади інших профілів; «Живописець» – 21 заклад, із яких 5 – художні, решта – інші профілі; «Килимар» – 1 заклад (Решетилівський художній професійний ліцей); «Реставратор виробів з дерева» – 2 заклади, з них 1 – художній; «Реставратор декоративних штукатурок і ліпних виробів» – 8, із яких 3 – художні; «Реставратор пам'яток дерев'яної архітектури» – 2 заклади нехудожні; «Коваль художнього кування» у складі інтегрованих професій у деяких з 24 закладів, де готують «ковалів ручного кування». Отже, у закладах П(ПТ)О нехудожнього профілю художні професії дають можливість розширити профіль художнім аспектом (що логічно), або задовольняють регіональну потребу у фахівцях різних профілів. Якщо заклад зберігає свій профіль та унікальні професії, то він ризикує опуститися в рейтингу з набору до межі закриття, бо не завжди регіон щорічно потребує значної кількості фахівців навіть унікальних професій.

Порівняно нещодавно в українській мові почали використовувати семантичний синонімічний ряд «образ, імідж, бренд, самопрезентація, соціальний стереотип», спрямований на окреслення різних нюансів емоційно-психологічного впливу на оточуючих задля певної мети (популяризації, реклами, репутації та ін.). Домінантним поняттям є «імідж», для якого характерним є транслювання у соціальне середовище образу закладу, що формує суспільну думку. Остання ґрунтується на досвіді комунікації, обраній моделі конкурентоспроможності, а для професійних закладів ще й ролі для регіону, причетності до традицій.

Для оцінювання позитивного іміджу закладу Л. Жарікова запропонувала три групи комплексних індикаторів (корпоративний, споживчий і партнерський), що містять конкретні показники, які,

на нашу думку, дають змогу найбільш повно охопити спектр його характеристик, представлених у роботі [2, 23]. Критичний аналіз відповідності змісту цих показників реаліям дає можливість виявити вузькі місця у створенні іміджу закладу і врахувати їх у майбутньому. Проблема створення іміджу і наявність бренду є особливо актуальними для тих професійно-художніх закладів, що готують фахівців унікальних професій або розташовані в центрах народних промислів і ремесел.

Розглянемо еволюцію кількох закладів, які входять до виокремленої групи, що дасть можливість усвідомити сутність сучасної проблеми з професійно-художньою освітою в системі П(ПТ)О.

Боринський професійний ліцей народних художніх промислів і ремесел. Заклад засновано у 1965 році як міське ПТУ № 50 з орієнтацією на лісове і деревообробне виробництво, проте з того часу неодноразово реорганізовувався. Востаннє його перейменували в 2003 році і відтоді віднесли до групи художніх закладів П(ПТ)О, оскільки всі роки в закладі здійснювався набір на професію різьбяр по дереву і бересту, яка для нього вважалася основною. Щоб йти в ногу з часом, вижити в складній ситуації, пов'язаній з міграційними процесами (до кордону з Польщею 15 км), задовольнити регіональне замовлення, заклад розширив пропозицію фахів для молоді – кулінарного профілю, для туризму і соціальної роботи, тим самим змістивши акцент з художнього на технологічний і нетехнологічний профілі.

Кролевецьке вище професійне училище. Було засновано в грудні 1909 року як Кролевецька нижча реміснична школа, де готували ткачів, ковалів і гончарів. У 1928 році завдяки зростанню попиту на кваліфікованих робітників вона була реорганізована в технікум художніх промислів, що був знищений у роки війни. У післявоєнні часи його відбудували, розширили художній профіль професіями легкої промисловості. У 1959 році технікум реорганізували у ПТУ художнього ткацтва, а в 2002 році завдяки розширенню спектру підготовки будівельниками, перукарями, продавцями та техніками-конструкторами (молодшими спеціалістами) заклад отримав статус ВПУ.

Решетилівський художній професійний ліцей. Заснований у 1937 році у відомому центрі народних художніх промислів Полтавського краю. Вишивка, килимарство і художнє ткацтво є його візитівкою. У 2019 році в Решетилівці відкрили Всеукраїнський центр вишивки і килимарства, а також відновлюється колишня фабрика художніх виробів. Спільними зусиллями місцевої влади і майстрів, техніки вишивки і килимарства внесені до Національного переліку елементів нематеріальної спадщини України, а на черзі шлях до відповідного списку ЮНЕСКО. Все це дає надію на поліпшення ситуації з набором і працевлаштуванням.

Художнє професійно-технічне училище ім. Й. П. Станька. Заклад розташований у смт Івано-Франкове Яворівського району, Львівської області. Він є спадкоємцем створеної на вимогу місцевої громади в 1896 році «Забавкарської школи», одним із найдавніших в Україні навчальних закладів із підготовки фахівців художньої обробки деревини. Протягом 126 років заклад

змінював назви, але завжди дотримувалася деревообробного профілю, сприяв розвитку народного мистецтва й творчості, готував фахівців, які працювали у різних секторах господарства: художньому та меблевому виробництві, а також у духовній сфері – в мистецтві, освіті тощо. Тривала робота у цьому напрямі сприяла виникненню феномену «яворівської художньої школи», яка готувала кадри для всієї України. Сьогодні завдяки високій майстерності творчі працівники та учні беруть участь у створенні унікальних виробів, сувенірної продукції, реставраційних роботах, різних дизайнерських проектах, а також сакрального призначення.

Нами було виокремлено такі проблеми професійно-художньої освіти: 1. Регіональне замовлення на фахівців художнього профілю, яких готують в закладах П(ПТ)О, обмежує можливість здібної молоді навчатись у тих закладах, що відповідають їхнім природним нахилам і бажанню. 2. Наявні труднощі з працевлаштуванням випускників, які мають художній робітничий фах, у межах свого регіону. Як наслідок, молодь мігрує в пошуках роботи, яку часто знаходить в інших областях чи закордоном, або змінює характер діяльності. 3. Модернізація закладу П(ПТ)О, а саме у напрямі створення навчальних професійно-технічних центрів, здійснюється за умови наявності контингенту від 400 осіб, а це суттєве обмеження для художніх закладів, які, здебільшого, навчають невелику кількість учнів.

Вважаємо, що у пошуку шляхів вирішення виокремлених проблем доречно взяти до уваги досвід багатьох розвинутих країн, зокрема: Австрії, Італії, Німеччини, Польщі. Наприклад, піклуючись про культурну спадщину ремісничих фахівців і враховуючи зростаюче відчуття відповідальності в державі за неї, німецький Федеральний інститут професійної освіти та навчання разом із відповідними міністерствами, соціальними партнерами та експертами розробили нові правила для кваліфікації «сертифікований реставратор з ремісничого фаху» (різьбяр по дереву, гравер, ювелір, виробник органів, каменя, маляр, лакувальник та ін.), які вступили в дію наприкінці 2019 року. Такі кваліфіковані робітники мають змогу працювати як на виробництві, так і в реставраційних компаніях будь-якої власності, зберігаючи тим самим свій фах [5].

Інший приклад подає Італія. Упродовж багатьох віків долина Валь Гардена з австрійським колоритом процвітала завдяки скульптурі та різьбленню по дереву. Сьогодні під впливом туризму значно зріс попит на самобутні дерев'яні вироби. Стримуючим чинником задоволення попиту туристів на вироби, які виготовляють промисловим способом, є потреба в невеликих роботах (обробка фігур, збірка деталей, розпис скульптур), що обов'язково мають виконуватися вручну. Випускники місцевих художніх і професійних шкіл виконують таку діяльність. Краса та унікальність продукції Валь Гардени свідчить про те, що добре сформована традиція може стати синонімом якості [6].

Для розв'язання виокремлених проблем професійно-художньої освіти нами окреслено такі шля-

хи: 1. Функціонування художніх закладів П(ПТ)О в Україні необхідно розглядати як стратегічну мету збереження історичної та культурної національної спадщини, запорукою існування української нації та держави. Така зорієнтованість на культурну спадщину художніх ремісничих фахів актуалізує потребу в інших підходах до управління та фінансування художніх закладів П(ПТ)О. 2. Необхідно у законі про професійну освіту визначити статус художнього закладу П(ПТ)О, а також можливість його функціонування без обмежень кількості учнів та прив'язки до регіонального замовлення. Основним критерієм набору має бути право особи навчатися за вибраною професією в художньому закладі. 3. Недоцільно здійснювати на регіональному рівні замовлення на фахівців художнього профілю, яких готують у закладах П(ПТ)О. Вважаємо, що регулювання цієї кількості та фінансування має бути на рівні держави. А в закладах, що є носіями відомого бренду, доцільно відкривати лише ті професії, які є дотичними в технологічному аспекті.

Отже, аналіз стану ринку праці в умовах глобалізації та регіоналізації показав, що система П(ПТ)О є чутливою до зміни його вимог. У цьому аспекті найбільш вразливою є професійно-художня освіта, яка зорієнтована на культурні цінності регіонів і суспільства, функціонування етнотрадиції. Доведено, що наявність культурного бренду в регіоні свідчить про потужний потенціал етнокультури, здатний піднести Україну на високий рівень світової культури. Виявлені у дослідженні проблеми професійно-художньої освіти актуалізують необхідність вироблення законодавчо (Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту») виваженого підходу, ґрунтуючись на найкращих зразках інших країн, що дбають за збереження народної культурної спадщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в XXI столітті : Аналітична доповідь /Л. М. Масол, О. В. Базелюк, О. А. Комаровська, В. Г. Муромець, В. В. Рагозіна ; за наук. ред. Л. М. Масол. К. : Аура Букс, 2012. – 240 с.
2. *Присяжнюк Л., Кук Т.* Формування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти в контексті його інноваційного розвитку. Молодий вчений. – 2019. – № 5.2 (69.2). – С. 19–25.
3. *Ткачук А.* Якими мають бути підходи до реформування професійної освіти? Професійна освіта в сучасних умовах. Погляд збоку. Частина 1. Громадський простір : електронний портал. – URL: <https://www.prostir.ua/?library=profesijna-osvita-v-suchasnyh-umovah-pohlyad-z-bokuchastyna-1> (опубліковано 11.03.2019)
4. *Шумік І.* Професійна освіта в Україні: виклики сучасності та перспективи розвитку. Професійна освіта. – 2019. – № 3 (84). – С. 4–7.
5. Maintaining the cultural heritage of the craft trades. Bonn, 09.01.2020. – URL: https://www.bibb.de/en/pressemitteilung_118796.php (опубліковано 02.2020)
6. La Val Gardena. – URL: <https://www.bergland.it/it/storia-e-tradizione> (дата звернення 01.12.2022).